

Лідзія ШКОР,
кандыдат мастацтвазнаўства

“ХЛОПЧЫК І ЛЁТЧЫК” ЯНКІ КУПАЛЫ ЯК ПОШУК “ЧАЛАВЕКА БУДУЧЫНІ”

ВОБРАЗНА-СІМВАЛІЧНЫЯ ПАРАЛЭЛІ

Верш “Хлопчык і лётчык”, напісаны Янкам Купалам у 1935 г., можна ўпэўнена назваць ідэяй, якую пісьменнік падарыў свету. У гэтым творы ад імя дзіцяці паэт раскрыў яго мары пра падарожжы, яго імкненне ў думках убачыць уласны “вобраз будучыні” праз магію прафесіі лётчыка. Пра папулярнасць верша сведчаць яго шматлікія перастварэнні на розныя мовы свету (каля сямнаццаці); на гэты верш, перакладзены на рускую мову М. Галодным, кампазітар В. Белы ў 1971 г. напісаў песню. У ёй праз узыходныя прызыўныя інтанацыі ўзнаўляўся вобраз хлопчыка, які шчыра марыць стаць “чалавекам будучыні”, у думках прымяраючы да сябе адну з самых складаных прафесій.

Прафесія лётчыка ў дзіцячым успрыманні мае асаблівы рамантызм і прыцягальнасць, і многія пісьменнікі – Венямін Каверын (“Два капітаны”), Антуан дэ Сэнт-Экзюперы (“Ваенны лётчык”), Генадзь Семяніхін (“Жылі два сябры”) – раскрывалі яе складанасць нароўні з вялікай рызыкай. Аўтары падкрэслівалі, што набыццё чалавекам “прафесіі мары” дае яму адчуванне паўнаты жыцця, падахвочваючы да пастаяннага самаўдасканалення. Прафесія лётчыка ўвасабляла ўяўленні соцыуму пра чалавека найноўшага часу, веды і навыкі якога дазвалялі кіраваць найскладанейшай машынай, што стала адным з сімвалаў тэхнагеннага прарыву чалавецтва ў ХХ ст.

Філасофскія разважанні Экзюперы пра “вобраз будучыні”, дзе галоўнае не тэхнічныя дасягненні, а гуманістычныя каштоўнасці-ўласцівасці (дружалюбнасць, адкрытасць, дапытлівасць, таварыскасць), адлюстраваны ў казцы-прыпавесці “Маленькі прынец”. Пісьменнік-лётчык, на вачах якога разгортвалася найбуйнейшая гуманітарная катастрофа ХХ ст. – Другая сусветная вайна, праз вобраз Маленькага прынца паказаў зборны вобраз дзяцінства, а таксама раскрыў неабходнасць прытрымлівацца гуманістычных каштоўнасцей, каб не дапусціць “вяртання чалавека на шлях варварства і здзічэння” [1].

Апавядаючы пра ўяўную сустрэчу лётчыка з незвычайным хлопчыкам, Экзюперы разважае, наколькі важна, каб чалавек адчуваў патрэбу ў захаванні і развіцці цэласнасці светаад-

чування, ва ўсвядомленым, дзейсным і пастаянным перажыванні паўнаты жыцця. Апісваючы сустрэчу з Маленькім прынцам, пісьменнік іншасказальна раскрыў свой сакрэт папаўнення жыццёвых сіл: дарослы, ідучы ўслед за прафесійным пакліканнем, не губляе дзіцячай дапытлівасці ў дачыненні да свету, людзей, падзей. Экзюперы прыводзіць прыклады, даступныя дзіцячаму ўспрыманню: падтрыманне парадку як у сваім знешнім выглядзе, так і вакол сябе; развіццё культуры ўспрымання праз любаванне кветкамі і дапамогу канкрэтнай ружы; развіццё здольнасці да суперажывання праз разуменне пачуццяў іншай жывой істоты. Так дзецям тлумачыліся асновы філасофіі экзістэнцыялізму проста і зразумелай мастацкай мовай, з апорай на яркія вобразна-асацыятыўныя прыклады.

Філасоф-экзістэнцыяліст, пісьменнік і педагог Ж.-П. Сартр назваў чалавека “вузлом быцця”, маючы на ўвазе яго здольнасць абмаляваць свой унутраны свет і ўяўленні праз “вобраз будучыні” з дапамогай вобразна-сімвалічнага мыслення, абапіраючыся на эмацыйную сілу мовы мастацтва. Філасоф-экзістэнцыяліст К. Ясперс лічыў, што самарэфлексія дапамагае творчаму чалавеку знайсці новыя ідэі [2], якія запаўняюць яго паўсядзённае жыццё і прафесійную дзейнасць культурным сэнсам.

У гутарках лётчыка і хлопчыка, прыдуманых Экзюперы, раскрываецца каштоўнасць дасягнення “дыялогу згоды” [3], на аснове якога ўзнікае паразуменне і адбываецца “абмен сэнсамі” праз выказванне і ўспрыманне вербальнай інфармацыі. Філасоф Э. Фром, асэнсоўваючы прыроду і сутнасць чалавека, адзначаў, што для яго ўласціва “ўнутраная дыхатамія”, якая выяўляецца ў імкненні аддаваць уласную творчую энергію і зноў запаўняцца ёю праз гуманістычна напоўненыя зносіны. Гэтую дыхатамію Экзюперы раскрывае праз сімваліку вады, якой лётчык дзеліцца з Маленькім прынцам (вада – “падарунак сэрца”). Адаўшы / атрымаўшы ваду (жыццёвую энергію), лётчык і хлопчык знайшлі паразуменне, наладзілі “дыялог згоды”.

Псіхалаг і педагог М. Лявонцьеў падкрэсліваў, што чалавеку, акрамя пастаяннага прырашчэння ведаў пра свет, неабходна імкнуц-

ца развіваць пачуццёвае ўспрыманне [4], якое ўзбагачае яго ўнутранае духоўнае жыццё праз эмацыйнае суперажыванне. “Збядненне душы пры ўзбагачэнні розуму інфармацыяй” скажае нават штодзённыя ўяўленні чалавека пра сябе самога, прыводзячы да станчэння яго разумовага культурнага аблічча.

Філасофская казка Экзюперы не раз асэнсавалася ў фільмах (1966, 1974), мультфільмах (1978, 2010), спектаклях (1973, 1983), мюзікле (2002). Яркім і пераканаўчым увасабленнем літаратурнай задумы пісьменніка стаў балет беларускага кампазітара Яўгена Глебава (1981; пастаўлены ў Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры Расіі ў 1983 г.; прэм’ера на сцэне Вялікага тэатра Беларусі адбылася ў 2015 г.). Гэты спектакль стаў прыкладам музычнага асэнсавання каштоўнасці эмацыйна-маральных перажыванняў чалавека, якія вядуць да замацавання ў яго свядомасці гуманістычных арыенціраў. У вобразах Лётчыка і Маленькага прынца падкрэсліваецца іх пастаяннае дыялагічнае ўзаемадзеянне, якое аднаўляе ўнутранае аблічча галоўных герояў праз вобразы-перажыванні [5]. Гэта перажыванне ўласнага сталення Маленькім прынцам у судакрананні з іншымі, несумяшчальнымі з гуманізмам, уяўленнямі пра свет (вобразы Славалюба, П’яніцы, Фінансіста); асэнсаванне прыкладу ўяўнай сапраўднасці быцця, які раскрываецца ў спалучэнні знешняй прыгажосці і ўнутранай таксічнасці (вобраз руж, які ператвараецца ў змей); важнасць захавання ўнутранай душэўнай чысціні і безумоўнага сяброўскага прыняцця (вобраз Ліса).

Вобразна-сімвалічныя паралелі, якія аб’ядноўваюць верш “Хлопчык і лётчык” Купалы з казкай Экзюперы і балетам Глебава, пераасэнсаваліся ў вобразах Дзяўчынкі і Лётчыка ў поўнаметражным мультфільме “Маленькі прынец” (2015). Пастарэлы лётчык апавядае дзяўчынцы-суседцы гісторыю мімалётнай сустрэчы з Маленькім прынцам, паступова заваёўваючы давер дзіцяці шчырасцю адносін да яго. Праз вобраз дзяўчынкі раскрываецца экзістэнцыйная патрэба лётчыка, які ўбачыў у ёй вобраз “чалавека будучыні”, падзяліцца з кім-небудзь назапашаным вопытам эмацыйна-каштоўнага спазнання свету [6]. Лётчык паўтарае знакамітую фразу Экзюперы “Відушчае толькі сэрца”, паказваючы на ўласным прыкладзе, наколькі важна чалавеку навучыцца суперажываць і выбудоўваць партнёрскі дыялог, дапамагаючы суразмоўцу ўсвядоміць унікальнасць сваёй асобы. Прадуктыўнаму супрацоўніцтву можна навучыцца, выбудоўваючы ўзаемнаатхняльныя зносіны, запоўненыя гуманістычным зместам, што і робіць лётчык, распавядаючы дзяўчынцы пра свае прыгоды ў пусціні і пра астероід В612.

Фразу “Відушчае толькі сэрца” прыводзіць таксама А. Кароль, разважаючы пра кожнага вучня як пра “насенне невядомай расліны”, рост якой можна стымуляваць толькі праз усвядомленую сумесную спазнавальную і творчую дзейнасць, дапамагаючы раскрыць свой патэнцыял [7, с. 91]. Антрапалагічны паварот, які адбыўся ў адукацыі ў пачатку XXI ст., падкрэсліў важнасць развіцця творчага пачатку ў чалавеку; з улікам яго выбудоўваюцца сучасныя калектыўныя ўяўленні пра “вобраз чалавека” і “вобраз будучыні”, што абпіраюцца на культуру і мастацтва.

На Сусветным эканамічным форуме ў Давосе (2016) К. Шваб прапанаваў 4К-мадэль ключавых кампетэнцый чалавека XXI ст., якая ўключала такія характарыстыкі, як крытычнае мысленне, крэатыўнасць, камунікатыўнасць, каапераванасць (здольнасць працаваць у камандзе) [8]. Творчае (крэатыўнае) мысленне абуджаецца праз дыялог, праз сумесную пабудову “адукацыйнай прасторы” вучнем і настаўнікам. Уменне чуць і разумець патрэбы іншага чалавека, гадоўнасць адгукнуцца на яго заклік да дыялогу, што дапамагае сумесна скласці вобраз свету і ўяўленне пра “вобраз будучыні”, неабходныя для таго, каб з “семені невядомай расліны” выраслі не баабабы, здольныя знішчыць планету, а ружы, якія запоўняць яе прыгажосцю.

Менавіта таму верш “Хлопчык і лётчык” можна параўнаць з заклікам дзіцяці да дыялогу, які дапаможа яму ўявіць уласны “вобраз будучыні”. Янка Купала зарыфмаваў гэтыя ўяўленні, каб дзіця змагло пачаць свой эмацыйна запоўнены дыялог з навакольным светам, выбіраючы прафесію. Менавіта для гэтага ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы створана інтэрактыўная зона для дзяцей, прысвечаная вершу “Хлопчык і лётчык”. Кожнае дзіця праз творчасць беларускага песняра можа “дакрануцца” да выдатнай прафесіі, звязанай з небам і, магчыма, зрабіць першы крок да будучыні.

Спіс літаратуры

1. **Мамардашвілі, М. К.** Мой опыт нетипичен / М. К. Мамардашвілі. – СПб. : Азбука, 2000. – 399 с.
2. **Ясперс, К.** Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Республика, 1994. – 528 с.
3. **Торхова, А. В.** Теоретико-методические основы развития индивидуального стиля профессиональной деятельности будущего учителя : моногр. / А. В. Торхова. – М. : Моск. гос. открытый пед. ун-т, 2005. – 225 с.
4. **Леонтьев, Н. А.** Деятельность. Сознание. Личность / Н. А. Леонтьев. – СПб. : Академия, 2005. – 352 с.
5. **Бакушинский, А. В.** Художественное творчество и воспитание / А. В. Бакушинский. – М. : Карапуз, 2009. – 310 с.
6. **Каган, М. С.** Философия искусства : Се человек / М. С. Каган. – М. : Юрайт, 2019. – 368 с.
7. **Король, А. Д.** Человек и его смыслы: образовательные заметки / А. Д. Король. – Минск : Выш. шк., 2020. – 238 с.
8. **Шваб, К.** Четвёртая промышленная революция / К. Шваб. – М. : ЭКСМО, 2016. – 208 с.

